

IBN HISHOM VA ILMIY ME'ROSI

Yunusov Zuxriddin

Toshkent islom instituti talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola arab tili grammatikasining yirik namoyandalaridan biri — Ibn Hishom al-Ansoriy va uning mashhur asari **“Shuzur az-Zahab”**ning nahv ilmidagi o‘rniga bag‘ishlangan. Maqolada avvalo nahv ilmining islom ilm-fanidagi ahamiyati va Ibn Hishomning hayoti haqida qisqacha ma’lumot beriladi. So‘ng, *“Shuzur az-Zahab”* asarining mazmuni, tuzilishi va uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, e‘robga asoslangan yondashuvi, mabniy so‘zlar tasnifi, misollar bilan izohlash uslubi va to‘rt asosiy e‘rob holatining aniq va tartibli bayoni maqolaning diqqatga sazovor jihatlari sifatida ta’kidlanadi. Maqola, bu asarning bugungi kungacha dolzarbligini, ayniqsa ta’lim muassasalarida keng qo‘llanilishini ta’riflab, ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Ibn Hishom, Shuzur az-Zahab, nahv ilmi, arab tili grammatikasi, e‘rob, mabniy so‘zlar, marfu‘, mansub, majrur, majzum, ilmiy tahlil, grammatik qoidalar.

Kirish

Arab tili grammatikasi, ya’ni nahv ilmi islom ilm-fanining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu ilm orqali Qur’on, hadis va boshqa arabiy matnlarni to‘g‘ri o‘qish, tushunish va tarjima qilish mumkin bo‘ladi. Bu sohada ko‘plab buyuk allomalar yetishib chiqqan. Ulardan biri — Ibn Hishom al-Ansoriy. U o‘zining chuqur bilimi, aniq izohlari va tushunarli yondashuvi bilan mashhur bo‘lgan.

Ibn Hishom kim bo‘lgan?

Ibn Hishom hijriy 708-yili (milodiy 1309) Misrning Qohira shahrida tug‘ilgan. Yoshligidan Qur’onni yod olgan, fiqh, hadis, balog‘at va arab tili grammatikasini o‘rgangan. Ayniqsa, nahv ilmida juda chuqur bilimga ega bo‘lgan. U ko‘plab olimlardan saboq olib, keyinchalik o‘zi ham mashhur ustozga aylangan.

“Shuzur az-Zahab” asari haqida

Ibn Hishomning eng mashhur kitoblaridan biri bu — *“Shuzur az-Zahab fi Ma’rifat Kalam al-Arab”* (Oltin zarrachalar). Bu kitob arab tili grammatikasini qisqa va tushunarli tarzda o‘rgatadi. Kitob ko‘p sahifali emas, ammo mazmuni chuqur. Muallif o‘zi bu kitobga sharh (izoh) ham yozgan va unda har bir qoidani oddiy tilda tushuntirib bergan.

Bu asarni mashhur olim Muhyiddin Abdul Hamid ilmiy tahrir qilgan va hozir ham ko‘plab maktab va universitetlarda o‘qitiladi.

Kitobning o‘ziga xosliklari

1. E‘robga asoslangan yondashuv:

Ko'pchilik grammatik kitoblar avval ism, so'ng fe'l va harf haqida gapiradi. Ammo Ibn Hishom bu tartibni biroz o'zgartirgan. U grammatikani "e'rob" ya'ni so'zlarning ohangdagi o'zgarishiga qarab tushuntiradi. U aytadiki, so'zlar uch xildagi belgiga ko'ra aniqlanadi:

so'zning o'zgarmas yoki o'zgaruvchanligi,
qanday harakat (raf', nasb, jarr, jazm)da ishlatilishi,
bu holatlarga nima sabab bo'lishi (fe'l, harf, ism).

2. Mabniyotlar haqida yangicha qarash:

Mabniy so'z — bu shakli o'zgarmaydigan so'z. Ibn Hishom bu mavzuni boshqalardan boshqacha, yangicha tarzda tasniflab bergan. U mabniy so'zlarni harakatlariga qarab 8 guruhga bo'ladi va bu tasnifni o'zi "ilgari hech kim qilmaganman" deb faxr bilan yozadi. Bu yondashuv o'quvchi uchun juda qulay.

3. Qoidalar misollar bilan tushuntirilgan:

Ibn Hishom har bir grammatik qoidani oddiy misollar bilan tushuntiradi. U biror so'zning nega bunday e'robda kelganini izohlaydi va uni tushunarli qilib beradi. Bu usul o'quvchining yodlashdan ko'ra tushunib o'rganishiga yordam beradi.

4. To'rt asosiy e'rob holati:

Asarda so'zlar qanday holatda ishlatilishi — ya'ni marfu' (ko'tarilgan), mansub (pastlangan), majrur (bog'langan), majzum (jazm qilingan) — tartib bilan tushuntiriladi. Har bir holatga sabab bo'lgan omillar ham beriladi.

Xulosa

Ibn Hishom arab tili grammatikasini juda puxta va o'zgacha uslubda o'rgatgan. Uning "Shuzur az-Zahab" asari hajmi kichik bo'lsa-da, mazmuni katta. U har bir qoidani sabab va misollar bilan tushuntirib bergan. Bu esa o'quvchilarga yodlashdan ko'ra, tushunib o'rganishga katta yordam beradi.

Bugungi kunda ham bu asar madrasalarda, universitetlarda va mustaqil o'rganuvchilar orasida mashhurligicha qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dr. Ali Fuda Nayl "Ibn Hishom al-Ansoriy: Asarlari va nahviy mazhabi" Qirolicha Nufisa nomidagi kutubxonalar bo'limi, Malik Saud universiteti. Riyod (Saudiya Arabistoni). 1406 hijriy / 1985 milodiy.